

Гніздицька М. П.

ОСОБЛИВОСТІ ФІГУРАТИВНОЇ МОВИ ЕСЕЇСТИКИ ЮРІЯ КОСАЧА

Анотація. У статті досліджуються риторичні фігури і специфічні авторські конструкції, що сполучаються між собою через складну послідовність семантичних зв'язків, утворюючи есему. На прикладі есе Ю.Косача "На зустріч 17-ї річниці листопада" досліджується роль фігуративної мови у потрактуванні культурних смислів. З цією метою розглядаються вісниківські текстові конструкції з могутнім смислоутворювальним потенціалом, що є не лише прикладами розгорнутої есеїстичної образності, але й своєрідним культурним маркером, кодом, за Р.Бартом, на який постійно орієнтується Ю.Косач у своїй есеїстиці. Особливу увагу приділено "мислеобразам" текстів Д.Донцова, Ю.Липи, Є.Маланюка, а так само інтерпретаціям цими авторами найважливіших проблем українського національного характеру, від яких відштовхується Ю.Косач у своїх розмірковуваннях.

З метою дослідження взаємозалежності думки і образу в есеїстиці Ю.Косача, детально аналізується "мислеобразний" характер історичних подій, національних героїв, державних символів, географічних назв і назв населених пунктів. Розглядається проблема есеїстичного опрацювання есеїстом окремих слів, висловлювань і розлогіх цитат, акцентується увага на багаторівневих смислових комплексах-фігурах.

Ключові слова: есеїзм, вісниківська есеїстика, есема, фігуративна мова, есеїстична образність, асоціативні ряди, культурний код.

Інформація про автора: Гніздицька Марія Павлівна, аспірантка кафедри української мови та літератури, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Електронна адреса: marykont51@gmail.com

Hnizdytska M.

FEATURES OF THE FIGURATIVE LANGUAGE OF ESSAYIST Y. KOSACH

Abstract. The article investigates rhetorical figures and specific authorial constructions, which are interconnected through a complex sequence of semantic connections, forming the essay. On the example of the essay by Y. Kosach "On the Meeting of the 17th Anniversary of November", the role of figurative language in the study of cultural meanings is researched. For this purpose, Visnik text constructions with a powerful sense-forming potential are considered, which are not only examples of expanded essayistic imagery, but also a kind of cultural marker, code, according to R. Bart, on which Yu. Kosach always focuses on his essays. Particular attention is paid to "thoughtful image" texts by D. Dontsov, Y. Lipi, E. Malanyuk, as well as interpretations by these authors of the most important problems of the Ukrainian national character, from which Y. Kosach rests in his reflections.

Kosach's essay is completely transposed with symbolic-figurative signs (codes), whose meaning can be understood, not only knowing in detail the national history and heroes, the history of literature, ethnography and ethnopsychology, philosophy and mythology, but also the political, ideological, cultural-historical context. In the essay actively present the basic ideas and works of D. Dontsov, Y. Lypa, E. Malanyuk, and others.

In order to study the interdependence of thought and image in essayist Y. Kosach, the "mysterious" nature of historical events, national heroes, state symbols, geographical names and names of settlements is analyzed in detail. The problem of essayist's elaboration of individual words, statements and plain citations is considered, attention is focused on multilevel semantic complexes-figures. The Kosach style is characterized by spontaneity, fragmentation, emotionality, openness, associativity of the thinking process. The essay combines different discourses, demonstrating the free movement of thought, not limited by the rigid frame of the canon. For Kosach, the most important thing was to isolate, reinforce, and to emphasize the strong peculiarities of the national psyche; to follow the kinship not only of the bloody but also of the spirit-knight and to draw a continuous line of continuity.

Key words: essayism, essay, figurative language, essay imagery, associative series, cultural code.

Information about author: Hnizdytska Mariia, PhD student, department of Ukrainian language and literature, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University.

E-mail: marykont51@gmail.com

Hnizdycka M.

CECHY CHARAKTERYSTYCZNE FIGURATYWNEGO JĘZYKA ESEJÓW JURIIA KOSACZA

Streszczenie. W artykule zbadano figury retoryczne i specyficzne konstrukcje autorskie połączone ze sobą w skomplikowanym szeregu związków semantycznych i tworzące esemę. Na przykładzie eseju J. Kosacza „W obliczu 17. Rocznic listopada” zbadano rolę języka figuratywnego w traktowaniu sensów kulturowych. W tym celu rozpatrzono konstrukcje tekstowe z czasopisma „Wisnyk” mające potężny potencjał sensotwórczy i będące nie tylko przykładem obszernej metaforyki eseistycznej, ale też swoistym markerem kulturowym, który, według R. Barthesa, pozostawał drogowskazem dla eseistyki J. Kosacza. Szczególną uwagę poświęcono „obrazom myślowym” tekstów D. Doncowa, J. Lipy, E. Małaniuka oraz dokonany przez tych autorów interpretacjom najważniejszych problemów ukraińskiego charakteru narodowego będących podstawą do J. Kosacza rozważań.

W celu odnalezienia współzależności myśli i obrazu w eseistyce J. Kosacza dokonano szczegółowej analizy metaforycznej natury wydarzeń historycznych, bohaterów narodowych, symboli państwowych, nazw geograficznych oraz innych toponimów. Rozpatrzono problem eseistycznego opracowania wybranych wyrazów, wypowiedzeń i obszernych cytatów, podkreślono wielowarstwowość sensów w figurach złożonych.

Słowa kluczowe: eseizm, eseistyka w Wisnyku, esema, język figuratywny, obrazy w eseistyce, szeregi skojarzeniowe, kod kulturowy.

Nota o autorze: Hnizdycka Maria, doktorant katedry języka i literatury ukraińskiej, Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Włodzimierza Hnatiuka w Tarnopolu.

E-mail: marykont51@gmail.com

Есеїстика Юрія Косача майже повністю залишається поза рамками наукових досліджень. Єдиною працею, у якій подається проблемно-тематичний аналіз його есеїстики, є передмова Р.Радишевського до видання есе “На варті нації” Ю.Косача [21]. Есеїстика Ю.Косача з точки зору жанрової природи досі не була предметом літературознавчих досліджень. Таким чином, факт майже повного ігнорування нехудожньої прози Ю.Косача в сучасних дослідженнях і недостатня увага до жанрової природи есе в українському літературознавстві і зумовлюють актуальність теми даної студії.

Мета статті – на прикладі есе Ю.Косача “На зустріч 17-ї річниці листопада” дослідити як риторичні фігури і специфічні авторські конструкції, що сполучаються між собою через складну послідовність семантичних зв’язків, утворюють есему.

Коли вчені говорять про закон жанру есе, то найчастіше серед жанрових особливостей називають: 1) широку тематичну орієнтацію; 2) індивідуально-особистісний початок; 3) діалогічність; 4) синтетичність, інтегративний і межовий характер; 5) довільну композицію, фрагментарність, “нелінійність думки”, орієнтацію есе на пошуки як на рівні змісту, так і форми. Індивідуально-особистісне начало, суб’єктивну авторську інтерпретацію теми більшість учених розглядають як “основний принцип організації

усієї жанрової системи есе”[22, с. 36]. І уточнюють, як, наприклад, В. Липіна-Березкіна, що це навіть не “начало”, а “відправна центральна установка самого процесу самосвідомості”[17, с. 138].

Проте, на нашу думку, не менш важливою домінантою закону жанру есе є його межовий характер, інтегративні інтенції, те, що складає саму суть есеїстичного принципу мислення. Він “включає в поле своїх можливостей” художні, наукові, документальні принципи, “не обмежуючись однією з них, але постійно переступаючи їх кордони і в цій динаміці здобуваючи свою жанрову чи, точніше, наджанрову природу”[24, с. 342], – так визначає особливості межового характеру есе М.Епштейн у своєму есе з красномовною назвою “На перехресті образу і поняття...” і підкреслює, що саме на перехресті художніх образів і філософських понять, історичних фактів і морально-етичних імперативів (не віддаючи перевагу жодній із цих форм) і може існувати есе, структуроване естетичними переживаннями автора.

Останнім часом учені дедалі частіше говорять про інтегративний процес у культурі, про невпинний рух до синтезу, про есеїзацію всієї культури, про есеїзм як особливу якість, «загальнокультурний феномен» (не філософський, не науковий, а саме загальнокультурний), «механізм самозбереження і саморозвитку куль-

тури як цілого”[23]. Розповсюдження есеїстичного принципу мислення на інші жанри і типи творчості М.Епштейн називає “есеїзацією”, а сукупність її проявів, як цілісний культурний феномен – “есеїзмом”[23]. Саме цим вченим у його власній науково-критичній есеїстиці поняття “есеїзм” проаналізовано найбільш ґрунтовно і цілісно[23; 24]. Проте сам дослідник вважає, що заслуга у відточенні слова і поняття “есеїзм” належить Р.Музілю, який характеризує цей феномен як “експериментальний спосіб існування, як особливий вид освоєння дійсності, що є водночас і наукою, і поезією, і навіть утопією, що здатна охопити разом єдність суцього і можливого”[24, с. 367].

В українську гуманітаристику поняття “есеїзм” ввели О.Баган[2; 3; 4] і С.Квіт[13]. Загострюючи увагу на інтелектуалізм вісниківців, що разом з Д.Донцовим “долучилися до розвитку доктрини українського націоналізму як специфічного інтелектуального проекту, що “метафорично включив у себе «готику» (ідеологічну спадщину єдиної Європи), «Бароко» (державотворчу українську традицію, почерпнуту головним чином з часів Бароко і Козаччини), відповідне філософське та естетичне підґрунтя, мистецький компонент, а також політичну складову”[12, с. 103], С.Квіт значну увагу відводить і жанру есе як найбільш відповідній формі для втілення такого синкретизму. О.Баган, досліджуючи вісниківство як явище, простежує, як вісниківська есеїстика у своїй аналітичній методології вмільо застосовувала й поєднувала не лише ідеї філософії та культурології, принципи соціології й етнопсихології і їхню мову, але була чимось більшим – “кількасферним феноменом”[2; 3]. Вісниківська есеїстика вперше в історії української гуманітаристики має відчуття жанрової самодостатності і виступає як продуктивний і органічний для української літератури жанр.

Ми поділяємо думки вчених, які вважають, що такі особливості есеїстичного тексту, як довільна композиція, фрагментарність, “нелінійність думки”, налаштованість на пошук, експеримент є жанроутворювальними. Есеїстика вісниківців є красномовним тому підтвердженням. Вільний плин думки від однієї проблеми до іншої, пов’язаний не чітким планом, а часто лише складним розгалуженням асоціативних зв’язків, парадоксальних тез і умовиводів,

непередбачуваність розвитку авторської розповіді, провокативні висновки і афористичні твердження, риторичні фігури і специфічні авторські конструкції, що сполучаються між собою через складну послідовність семантичних зв’язків – це далеко не повний перелік особливостей, що об’єднують есеїстичні тексти вісниківців.

Специфіку фігуративної мови есе найточніше, на нашу думку, охарактеризував К.Зацепін. Він звертає увагу на те, що “інтелектуальна конструкція і риторична фігура в есеїстичному тексті нероздільні”[10] і “когнітивно-лінгвістичною одиницею есе являється не поняття і не образ, а багаторівневі смислові комплекси-фігури”, мета яких (вчений спирається на думку Ю.Лотмана) “полягає не в тому, щоб за допомогою певної семантичної заміни сказати те, що може бути сказаним і без її допомоги, а в тому, щоб виразити такий зміст, передати таку інформацію, яка іншим чином передана бути не може”[10]. Літературознавець простежив, як принаймні з другої половини XIX століття есеїзується філософський дискурс і в ньому починають виникати фігури, яких в дискурсі класичної раціональності бути просто не могло. Це, наприклад, власні імена (на початковому етапі переважно міфологічні, а пізніше – просто слова повсякденної мови), що проникають у тексти і стають певними “смисловими ядрами” з “велетенським смислоутворювальним потенціалом”[10]. “Авраам” у Кіркегора, “Аполлон” і “Діоніс” у Ніцше, “Едіп” у Фрейда, “Сізіф” у Камю, “Орфей” у Маркузе, “Цитадель” у Сент-Екзюпері та ін. – ці всі фігури, підкреслює К.Зацепін, стають текстовими конструкціями з могутнім смислоутворювальним потенціалом. Ба більше, вчений акцентує увагу на тому, що у філософському й критичному дискурсах XX століття помітна тенденція до спрощення термінології, а відтак, звичайні слова з поглибленою семантичною багатовимірністю заступають складні терміни. Засвоєні як філософією, так і есеїстикою, вони працюють і як “засіб організації смислових полів, і як інструмент діалогу багатьох текстів через відсилання до найпізнаваніших із них” [10]. Такі “мислеобрази”, де думка прагне співпасти з образом (але не досягає цього), М.Епштейн називає есемами[24, с. 370].

Прикладом розгорнутої есеїстичної обрзаності можуть бути і вісниківські текстові конструкції з могутнім смислоутворювальним

потенціалом: “національний ерос”, “українське хотіння”, “Санчо-Панса української душі”, «традиційна українська «бароковість», “провансальство”, “квітко-основ’яненківська й винниченківська доби”, “національна містика”, “розбандурений і розміряний гречкосій”, “власний меч”, “комплекс Гоголя”, “Україна – хрест доріг”, “скитсько-еллінський і варяго-римський первні національної психіки”, “українська література в малоросійській інтерпретації”, “новітній український імперіалізм”, “рождати слова вагітні чином” та багато інших. Кожна з них є своєрідним культурним маркером, кодом, за Р.Бартом [5, с. 517], що розкриває багаторівневі змісти західноукраїнського тексту доби міжвоєнтя.

Ю.Косач не належав до вісниківської когорти. Хоч у 1929 році у “Літературно-науковому віснику” були надруковані його “Пуца в заграві”, “Право глуші”, “Кінець отамана Козиря” і “Москалівщина”. Але його співпраця з прокомуністичними “Новими шляхами”, хоч він там і друкував лише свої художні твори, як зрештою і в “ЛНВ”, зіграла з ним злий жарт. Д.Донцов не дарував Косачу його “лівизни”. Та, власне, вся українська громада Варшави, як свідчать листи Ю.Косача і А. Коломийця до редактора “Нових шляхів” Івана Крушельницького, що зберігаються у фонді Крушельницьких у Центральному державному історичному архіві України у Львові [11, с. 184-185], м’яко кажучи, не зовсім зрозуміла такий крок студента і письменника, який позиціонував себе як націоналіст [15]. Та попри те, годі знайти ще одного такого письменника-мислителя, який би так довго і тотально перебував у полоні донцовсько-вісниківських ідей: чи то у 30-ті – на початку 40-х рр., коли ці ідеї спричиняли “вибух” в його естві, і він піднімав їх, як стяг, творив із них цілі національно-інтелектуальні світи (“На варті нації”), чи пізніше – у МУ-Рівський чи нью-йоркський періоди, коли він ці ідеї заперечував, боровся із ними, паплюжив їх, разом із тим борючись із самим собою, видавлюючи із себе націоналіста 30-х.

Есе Косача – це завжди діалог. Діалог із авторами, текстами, ідеями, які він часто підтримував, розгортав чи заперечував, діалог із читачем. “Структуруючи і осмислюючи власний досвід сприйняття чужих творів, есеїст формує індивідуальне бачення світу, що постає як власне переживання і потрактування культурних смис-

лів” [10]. Саме “власне переживання і потрактування культурних смислів” і важить найбільше в есеїстичному тексті. На прикладі есе Ю.Косача “На зустріч 17-й річниці листопада” [14] (подаємо скорочений варіант у вигляді невеликих тез) спробуємо розглянути роль фігуративної мови у потрактуванні культурних смислів.

Основні тези:

1. 22 Січня – 1 листопада 1918р. – вогнисті знаки двох дат, що зливаються у третім – 22 січня 1919. Цикл історичної дії, що творить слово – Соборність, що без нього не до подумання слово – Українська Державність. Чудесне виволення забутого й закутого міфу...

2. Нині навіть тяжко обґрунтувати, як могли з’явитись на цьому соловейковому тлі гопацько-винниченківської Малоросії та цісарсько-задушливої Лодомерії ті всі, що розпочали епопею Чортківського Наступу, Зимового Походу, Чотирикутника смерті й Базарського Рейду. Але так було. Відродилась зганыблена й стоптана нація, тисячолітня, княжо-королівська, козацько-руська Україна, позбавлена ворогом свого імені, своєї історії, своєї волі. Збудилась окрадена в огні, як віщував Пророк, окрадена не лиш чужими, але й своїми...

3. Метеоричність нашої державності й програна війна за неї нічого не відіймають од значення січня й листопаду в нашому змагові за волю. 1918 рік – це був поштовх, з яким ми вилетіли, як огниста торпеда, в мряковину майбутнього. Це в загальній світовій площині. У внутрішній, національній, а це хіба найважніше, рік 1918 був розтином двох епох: попередньої, що належала безіменним -енкам і -ишинам, розбандуреним, розфедерованим і розсоціалізованим, та нинішньої – нового українського хотіння, втіленого в чині кадровиків 18-го й молододі генерачії. Пограниччя дїб: смерть українства Драгоманових, Єфремових і Лотоцьких, – народження, початок Української Національної Революції. Це глибока психологічна переміна, тим важніша, що охоплює всю націю, усі ділянки її життя. Отже ж не лише проявляється в політичній візії майбутньої держави, але, жорстко нівечачи давнє рутенство, захоплює всі вияви національного життя – від мистецтва й культури до родинного побуту. І в тому саме лежить повсякчасна велич січня й листопаду 1918 р., як виключної причини перемини світогляду, формування нового українця...

4. Проте епоха перед 18-им ще діяльна. Ще її вбивча спадщина тяжить і довго, мабуть, тяжитиме на українській новій дійсності. Комплекс шельменківщини на Східних землях у постатях тих усіх висуванців і пристосуванців – Любченків і Корнійчуків, тяжить над зростаючою волею нових суворих українців» ... На західних землях... і на еміграції усе та сама, змодернізована дещо, солопій-черевиківщина Кобеляк-Куликова, усе та сама жабомишодраківка куцих ідейок, масійських світоглядиків, нюхання, куди вітер віє, шукання всяких можливих орієнтацій...

5. Священна війна за державу стала огненным привидом на сході Європи. Буйно зійшла сівба заліза. То крок важкий Національної Революції, то підземний рокіт сил нації, що росте зо степового хаосу. Польські шибениці й московські кулі. Севлон і Береза, Лук'янівка й Бригідки. Хрест і Холодна Гора. Наступ на українців з півночі й заходу. Вирок смерті Українській Нації: «зроблю з України льодову пустиню» (Постишев, «Час останній скінчити зо степовою химерою»)...

А на зустріч їм – повішений Данилишин і розстріляний Влизько – виразники нової героїчної доби, виразники нової української волі. А назустріч ворогу: націоналістичні Донбаси, Волинь, Закарпаття, Примор'я, Канада, й Бразилія – досі найглухіші, досі найніміші. «Українська земле за шеломяним еси».

6. Це вже не гайдамацький романтизм, не химерна одчайдушність, це необхідність історії, це проблема життя, боротьби за своє місце під сонцем. Так ідемо назустріч XVII річниці... Перед нами – розгорнений революційний фронт, тверда хода нових українців, тих самих, що як і предки, за автором XVII ст. бароном Л. Курмененом де Монсакре – «визьмуть одного дня Константинополь». Це ті українці, що походять од здобувців Закаспійського Табаристану – легіонерів Олега, од соратників Романа Великого – поширення імперій, од гвардії Хмельницького – українського Кромвеля, од комбатантів Мазепи, що «вмруть, а не здадуть Глухова ворогу». Це сини тієї країни, що, за Вольтером, «завжди змагала до волі», що утвердила своє ім'я на полі хвали під Жовтими Водами й Конотопі. Це ті українці, сини віку активності, нестримного віку молитви й вогню, що його заслуга рік 1918.

Ідеологічний код есе Ю.Косача вписаний в тодішній ідеологічний дискурс: «збереження національної ідентичності, виховання державницьких ідеалів і мислення» [1, с. 185]. Основні ідеї есе суголосні з донцовсько-вісниківськими, а саме: 1) революція 1917-1920 рр. на передній план висунула ту лінію традиції, яка залишалась на периферії історичного мислення: нація має тисячолітню історію, є спадкоємицею княжо-королівської, козацько-руської України; 2) національна революція стала перетином, вододілом двох епох: епохи XIX століття, що є символом епохи національного упадку, з домінуванням світогляду «провансальства» [8], за Д.Донцовим, «століття майже порожнього для України» [16, с.33], за Ю.Липою, і епохи нового «українського хотіння» [8] (за Д.Донцовим), епохи збройного змагання за свою державу; 3) формування нового українця з національним світоглядом в процесі національної революції (як писав Є.Маланюк: «наша батьківщина «породила новий тип українця, в якого в серці вже не було місця для малоросійської «обоюдности». Ці люди почули себе синами Батьківщини-Нації, а не колоніального племені» [18, с. 266]; 4) універсальне значення української революції, невідворотність її найголовніших наслідків.

Попри те, що «На зустріч 17-й річниці листопада» публіцистичне есе, воно є показовим у плані посиленого розгортання есеїстичної образності. Майже кожне слово цієї праці несе помітний відбиток есеїзму. «Мислеобразний» характер мають знакові історичні події, національні герої, державні символи, географічні назви і назви населених пунктів. Думка в есе Косача постає через образ і безпосередньо і тісно з ним зв'язана. При цьому есеїстичне опрацювання стосується як історичних постатей, державних діячів, літературних героїв, так і окремих слів, висловлювань і розлогих цитат. Образ і думка постійно перетікають одне в одне, утворюючи нові взаємодії і смисли. «Есе – не єдність думки-образу-буття, а саме спроба їх поєднання, намагання врівноважити», – наголошує М. Епштейн [24, с. 352].

Есе Юрія Косача всуціль пересипане символічно-образними знаками (кодами), сенс яких можна зрозуміти, не лише в деталях знаючи національну історію і її героїв, історію літератури, етнографію і етнопсихологію, філософію і міфологію, але й тогочасний контекст

політичний, ідеологічний, культурно-історичний. В есе активно присутні основні ідеї і праці Д. Донцова, Ю.Липи, Є.Маланюка та ін. Наприклад, за Косачевою фразою “смерть українства Драгоманових” стоїть есеїстика Є.Маланюка про “фатальне місце драгоманівщини й Драгоманова, якого не так писаннями, як мітом було виховане й політично сформоване старше покоління[19, с. 175], але ще більше відчутний “Націоналізм” Д.Донцова, де основні ідеї були передусім антитезою драгоманівському “малоросіянству”. На противагу трактуванню України як провінції Росії, що претендувала лише на деякі полегшення культурного й соціального характеру, “Націоналізм” протиставляв ідею політичної нації, ідеалом і метою якої був політичний державницький сепаратизм, а культурно – повне протиставлення духовному комплексові малоросійщини. На питання “ЩО?” “Націоналізм” відповідав: незалежність і повний сепаратизм. На питання “ЯК здобувати свою мету?” він відповідав: боротьбою, національною революцією. На третє питання – “ХТО має це довершити?” “Націоналізм” відповів: “нове лицарство”, людина нового духа. Крім того, “Націоналізм” протиставляв “реалізму” ту містику, без якої всяка політика мертва; містику, як “поворот до великих споминів нації, коли вона не терпіла, а творила, жила не квилінням і мрією, а волею і чином”[7, с. 68], містику, яка є джерелом життя нації та її сили. Ці ідеї дали великий стимул (і Косачеві так само) для звернення до героїчних епох українського духу, для нового відкриття княжо-королівської і козако-руської України, “духу старого Києва”, перевідкриття І.Вишенського, Т.Шевченка, І.Франка і Лесі Українки як духовних стовпів української нації.

Комплекс малоросійщини в есе Ю.Косача осмислено з урахуванням аналізу цього явища в есеїстиці М.Хвильового, Є.Маланюка, Ю.Липи, О.Ольжича та ін. У тексті відчутна опора на працю Д.Донцова “Модерне москвофільство” (1913р.) з кардинальною переоцінкою українського малоросійства, на есе Ю.Липи “Боротьба з Дев’ятнадцятим” та “Батько дефетистів” з нищівною критикою XIX століття і його світоглядних постулатів. “Попередня епоха належала –енкам” – за цією фразою Косача – новелістика М.Хвильового, де провідною темою була бороть-

ба з психічним комплексом рабства, де звучить “протест суверенно-державної психіки Нового Українця проти колоніально-провінційальної Енківщини...”[18, с. 268]. За цією фразою відчутне глибоке студювання Косачем найновіших літературознавчих досліджень, зокрема і дослідження феномену хвильовізму, – маємо на увазі есе Є.Маланюка “Хвильовім як явище і явлення”, що було надруковане в ЛНВ у 1927 році.

Косач розгортає тему максимально широко, намагаючись не втратити жодної з наявних чи можливих точок зору, ні однієї зі складових коду. Використовуючи чималу кількість асоціативних ходів, синтезуючи інтелектуальний здобуток, в рази збільшуючи семантичний потенціал слова, Косач, як відмінний есеїст, завжди досягає цілісності, структуруючи текст своєю незмінною присутністю у всьому. Під лаконічною фразою есеїста відчутна безліч пізнаваних в українському культурному просторі голосів, які завжди здатен розпізнати у загальному хорі інтелектуальний читач, на якого здебільшого і розраховане есе. Наприклад, фраза “...підземний рокіт сил нації, що росте зо степового хаосу” семантично споріднена з образною формулою Вячеслава Липинського “степове прокляття України”, яку зустрічаємо зі своєрідними акцентами і в Є.Маланюка – його прокляття Степової Еллади (таврування “елладності” української психіки), якій він протиставляє варязьке, римське – державотворче начало (воно переважало, вважає Маланюк, в часи Київської Держави, і в часи козацьких визвольних змагань, і в ті моменти, коли українці виборювали своє право на власну державу). Д. Донцов додає до цієї формули новий семантичний елемент – у статті “Наше літературне гетто” (ЛНВ, 1932 р.) він говорить про “гургановий” аспект степової душі (на противагу сонно-ідилічному), з якого родиться “ідея естетики відважних людей”[9, с. 224]. Поєднавши послідовним зв’язком фрази “священна війна за державу”, “буйно зійшла сівба заліза”, “підземний рокіт сил нації”, Ю.Косач акцентує увагу на тому, що психічному складу українського характеру на глибинному рівні ніколи не бракувало державотворчого вольового начала, але потрібні сили, що здатні вивільнити ці глибинні властивості нації. Такою силою для Косача є українська революція, що дала змогу проявитися “ново-

му українському хотінню”. “Велике хотіння” – есема Д.Донцова. Вперше вона з’являється у праці “Націоналізм”, де автор говорить про те, що “досі українство не здобулося на велике хотіння”. І далі продовжує: “його (українства. – автор статті) хотіння покривалося досі з «ніжною любов’ю» до свого, не знаючи волі накинути себе силоміць і своєму оточенню, і зовнішньому світові, не маючи такого заперечення чужої ідеї, яке захитало б її в її підвалинах. «Чому ми такі нікчемні? – питається одна з «роздвоєних» українських душ і відповідає: – «тому, що нема в нас хочу, а коли й є, то таке ж нікчемне і кволе, як і ми»” [8, с. 160].

Юрій Косач далеко не завжди бере в лапки чужі думки, фрази, словосполучення. У даному випадку “нове українське хотіння” так само вжито без лапок. Проте есеїст не стільки привласнює чужий продукт, скільки використовує його як загальноновизнаний елемент культурного коду, розширюючи його значеннєве поле. Основна думка есе Косача – значення української революції, що полягає у “переміні світогляду, формуванні нового українця”. Для Косача саме революція стала тією переламною межею, яка назавжди вивільнила глибоко заховане державотворче начало української психіки. Тому логічно, що і висновок: “метеоричність нашої державності й програма війна за неї нічого не відіймають од значення січня й листопаду в нашому змагові за волю” і далі означені “виразники нової героїчної доби, виразники нової української волі” базувалися на особистому усвідомленні Косача необхідності переходу до історичної феноменології самого українського духа.

Значно пізніше І. Лисяк-Рудницький в есе “Українська революція з перспективи сорокаліття” так само оцінював значення української революції. Він писав: “було б помилково говорити про поразку української революції. Вона не досягла своєї остаточної мети, але вона внутрішньо переродила суспільство України, вона створила Україну як модерну політичну націю. На цьому фундаменті з цього часу розвивається все далі українське життя” [6, с. 164].

Таким чином, думка есеїста Ю.Косача формується, використовуючи українську літературу, історію, етнопсихологію, політику у зв’язку із заявленою темою: вплив української революції на формування нового світогляду – волюнтаристичного. Роздуми автора

кодуються знаками національної культури, “мислеобразами” текстів Д.Донцова, Ю.Липи, Є.Маланюка, а так само інтерпретацією цими авторами найважливіших проблем українського національного характеру, від яких відштовхується Ю.Косач у своїх подальших розмірковуваннях, провокуючи читача на обговорення цих проблем.

Для стилю Косача характерні спонтанність, фрагментарність, емоційність, відкритість, асоціативність процесу мислення. В есе поєднуються різні дискурси, демонструючи вільний рух думки, не обмежений жорсткими рамками канону. Попри значний вплив есеїстики Д. Донцова і вісниківців, що відчутний як на рівні змісту, так і форми, виокремлюється спроба Косача запропонувати своє бачення, свою концепцію. На відміну від Д.Донцова і Є.Маланюка, що нещадно таврували “елладність” української психіки, він демонструє інше бачення – у найвідповідніші моменти української історії на передній план виходить “варязьке” державотворче, волюнтаристське начало. Для Косача найважливішим було виокремити, підсилити, піднести сильні особливості національної психіки, прослідкувати спорідненість не лише кривну, але й духовнолицарську і накреслити безперервну лінію тяглості: українці легіонерів Олега – гвардії Хмельницького – комбатантів Мазепи, що “вмрут, а не здадуть Глухова ворогу” – українці, “сини віку активності”, творці української національної революції. Косач у багатьох своїх есеїстичних і художніх творах не стільки ідеалізує національних героїв, скільки, зібравши разом незнані досі і розрізнені історичні факти і героїчні події, а іноді й напіввигадані історії, синтезує в один текст, свідомо творить національну міфологію з метою виховання прийдешніх поколінь. Досить назвати хоч би й есеїзовану історію української літератури “На варті нації”, де він прямо про це говорить.

Великою заслугою Ю.Косача є як поширення і розгортання вісниківського культурно-ідеологічного коду, так і намагання синтезувати національну історію, літературу, культуру, творити національну міфологію. Хоч відома монтеневська теза: “Моя думка не є мірилом самих речей, вона лишень повинна пояснити, як я бачу ці речі” [20, с. 357] цілком могла б стати епіграфом до есеїстики Юрія Косача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусів С. Модус національної ідентичності : Львівський текст 30-х років ХХ ст. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2000. – Тернопіль : Джура, 2000 – 340 с.
2. Баган О. Есей та есеїзм // Українські проблеми. – 1995. – Ч.1. – С.68–75.
3. Баган О. Естетика і поетика вісниківського неоромантизму: Автореферат дис.канд.філол.наук.... – Львів, 2003.
4. Баган О. Дмитро Донцов, вісниківство, націоналізм: питання спадщини і спадковості // Донцов Д. Літературна есеїстика. – Дрогобич: Видавнича фірма “Відродження”, 2009. – С. 667-685.
5. Барт Р. Текстуальний аналіз «Вальдемара» Е.По // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. /За ред. Марії Зубрицької. 2-е вид., доповнене. – Львів: Літопис, 2001. – С.497– 522.
6. Грицак Я. Нарис історії України:формування модерної укр. нації ХІХ-ХХст. – К.: Генеза, 1996. – 360 с.
7. Донцов Д. Криза нашої літератури // Донцов Д. Дві літератури нашої доби. Репринтне відтворення видання 1958 р.: Видавництво «Гомін України», Торонто. – Львів, 1991. – С. 47–68.
8. Донцов Д. Націоналізм. – К., 2007. – 215с.
9. Донцов Д. Наше літературне гетто // Донцов Д. Дві літератури нашої доби. Репринтне відтворення видання 1958 р.: Видавництво «Гомін України», Торонто. – Львів, 1991. – С. 207-224.
10. Зацепин К. Эссе: от философии к литературе // Новое литературное обозрение. – 2010. – № 104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/nlo/2010/104/za17.html> – (Назва з екрану).
11. Ільницький М. Від “Молодої Музи” до “Празької школи”. – Львів, 1995. – 318 с.
12. Квіт С. Дмитро Донцов: ідеологічний портрет. Видання друге, виправлене і доповнене. – Львів: Галицька видавнича спілка, 2013. – 192 с.
13. Квіт С. Основи герменевтики: Навч. посіб. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 192 с.
14. Косач Ю. На зустріч 17-й річниці листопада // Українське слово (Париж). – 1935. – Ч.113 (23 червня).
15. Косач Ю. Pro domo sua // Нація в поході (Берлін). — 1939. — Ч. 7 (24травня). — С. 14–16.
16. Липа Ю. Боротьба з Дев'ятнадцятим // Липа Ю. Твори. – Львів: Каменяр, 2012. – Т. 4: Бій за українську літературу; Київ, вічне місто. – С.21-34.
17. Липина-Березкина В. Становление современной английской прозы (поэтика и стилистика). – Дніпропетровськ: Вид. ДДУ, 1998. – 172с.
18. Маланюк Є. 13 травня 1933 року // Книга спостережень. – Торонто: Накладом видавництва «Гомін України», 1962. – С.260-269.
19. Маланюк Є. Спізнене покоління // Книга спостережень. – Торонто: Накладом видавництва «Гомін України», 1962. – С. 171-178.
20. Монтень М. Опыты: В 3 кн. М.: Наука, 1979. – Кн. II.
21. Радішевський Р. Юрій Косач на варті нації: крізь призму літературно-критичних поглядів // Студії з україністики: Юрій Косач.На варті нації. Випуск ХХІІ. – К.:– Талком, 2017. – С. 4-76.
22. Садыкова Л. Русское эссе XX века. Художественное своеобразие, динамика жанра. – Донецк: Норд-Пресс, 2009. – 405с.
23. Эпштейн М. Эссеизм // www.emory.edu/intelnet/fs_esseism.html [Електронний ресурс].
24. Эпштейн М. На перекрестке образа и понятия (эссеизм и культура Нового времени) // Эпштейн М. Парадоксы новизны. – М.: Сов. писатель, 1988. – С.334-380.

REFERENCES

1. Andrusiv S. *Modus of national identity: Lviv text 30th of the twentieth century*. [Modus natsionalnoi identychnosti : Lvivskiy tekst 30-kh rokiv XX st.] – Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, 2000. – Ternopil : Dzhura, 2000 – 340 p.
2. Bahan O. *Essay and Esseism* [Esei ta eseizm] // *Ukrainian problems*. – 1995. – Ch.1. – p.68–75.
3. Bahan O. *Aesthetics and poetics of versican neo-romanticism* [Estetyka i poetyka visnykivskoho neoromantyzmu: Avtoreferat dys.kand.filol.nauk].... – Lviv, 2003.
4. Bahan O. *Dmitry Dontsov, Visnykivstvo, Nationalism: Issues of Heritage and Heredity*[Dmytro Dontsov, visnykivstvo, natsionalizm: pytannia spadshchyny i spadkovosty // Dontsov D. *Literaturna eseistyka*]. – Drohobych: Vydavnycha firma “Vidrodzhennia”, 2009. – p. 667-685.
5. Bart R. *Text analysis of Valdemar E.Po // Anthology of the World Literary and Critical Thinking of the XX Century*. [Tekstualnyi analiz «Valdemara» E.Po // Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX st./Za red. Marii Zubrytskoi. 2-e vyd., dopovnene]. – Lviv: Litopys, 2001. – p.497– 522.
6. Hrytsak Ya. *Essay on the history of Ukraine: the formation of modern Ukrainian. nation of XIX-XX centuries* [Narys istorii Ukrainy:formuvannia modernoi ukr. natsii XIX-XXst]. – K.: Heneza, 1996. –p. 360.
7. Dontsov D. *The crisis of our literature* [Kryza nashoi literatury]// Dontsov D. *Dvi literatury nashoi doby*. Repryntne vidtvorennia vydannia 1958 r.: Vydavnytstvo «Homin Ukrainy», Toronto. – Lviv, 1991. – p. 47–68.
8. Dontsov D. *Nationalism*. [Natsionalizm]. – K., 2007. –p. 215.
9. Dontsov D. *Our literary ghetto*[Nashe literaturne hetto]// Dontsov D. *Dvi literatury nashoi doby*. Repryntne vidtvorennia vydannia 1958 r.: Vydavnytstvo «Homin Ukrainy», Toronto. – Lviv, 1991. – p 207-224.
10. Zatsypyn K. *Essay: From Philosophy to Literature* [Esse: ot fylosofyy k lyterature]// *Novoe lyteraturnoe*

obozrenye. – 2010. – № 104 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://magazines.russ.ru/nlo/2010/104/za17.html> – (Nazva z ekrana).

11. Ilnytskyi M. *From “Young Muse” to “Prague School”*. [Vid “Molodoi Muzy” do “Prazkoi shkoly”]. – Lviv, 1995. – p.318.

12. Kvit S. *Dmitry Dontsov: an ideological portrait*. [Dmytro Dontsov: ideolohichniy portret]. Vydannia druhe, vypravlene i dopovnene. – Lviv: Halytska vydavnycha spilka, 2013. – p. 192.

13. Kvit S. *Fundamentals of hermeneutics* [Osnovy hermenevtyky: Navch. Posib]. – K.: Vyd. dim «KM Akademiia», 2003. – p. 192.

14. Kosach Yu. *To meet the 17th anniversary of November* [Na zustrich 17-y richnytsi lystopada] // *Ukrainske slovo* (Paryzh). – 1935. – p.113 (23 chervnia).

15. Kosach Yu. *Pro domo sua // Nation in the campaign (Berlin)* [Pro domo sua // Natsiia v pokhodi (Berlin). – 1939. — Ch. 7 (24travnia). — p. 14–16.

16. Lypa Yu. *Fighting the Nineteenth* [Borotba z Deviatnadtsiatym] // Lypa Yu. *Tvory*. – Lviv: Kameniar, 2012. – T. 4: Bii za ukrainsku literaturu; Kyiv, vichne misto. – p.21-34.

17. Lypyna-Berezkyina V. *The formation of modern English prose (poetics and style)*.

[Stanovlenye sovremennoi anhlyiskoi prozy (poetyka y stylstyka)]. – Dnipropetrovsk: Vyd. DDU, 1998. – p.172.

18. Malaniuk Ye. *Book of Observations 13th of may, 1933*. [13 travnia 1933 roku // Knyha sposterezhen]. – Toronto: Nakladom vydavnytstva «Homin Ukrainy», 1962. – p.260-269.

19. Malaniuk Ye. *Late generation*. [Spiznene pokolinnia // Knyha sposterezhen.] – Toronto: Nakladom vydavnytstva «Homin Ukrainy», 1962. – p. 171-178.

20. Monten M. *Experiments*. [Opyty] :V 3 kn. M.: Nauka, 1979. – Kn. II.

21. Radyshevskyi R. *Yuri Kosach at the guard of the nation: through the prism of literary and critical views* [Yurii Kosach na varti natsii: kriz pryzmu literaturno-krytychnykh pohliadiv // Studii z ukrainistyky: Yurii Kosach.Na varti natsii. Vypusk XXI]I. – K.:– Talkom, 2017. – p. 4-76.

22. Sadykova L. *Russian essay of the XX century. Artistic originality, the dynamics of the genre*. [Russkoe esse XX veka. Khudozhestvennoe svoeobrazye, dynamyka zhanra]. – Donetsk: Nord-Press, 2009. – p.405.

23. Epshtein M. *Esseyzm*[Esseyzm] // www.emory.edu/intelnet/fs_esseism.html [elektronnyi resurs].

24. Epshtein M. *At the crossroads of the image and concept (essayism and culture of the new time)* [Na perekrestke obraza y poniatyia (esseizm i kultura Novoho vremeny)] // Epshtein M. *Paradoky novyzny*. – M.: Sov. pysatel, 1988. – p.334-380.